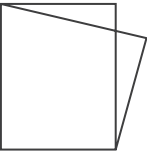

Ny ph.d.-afhandling: Hvor solidaritet er længsel og inspiration utopi – en afhandling om læreres engagement og kritik i en målstyret skole

Ph.d.-forsvar: december 2023

Clara Ina Severin
Steensen, lektor,
Professionshøjskolen
Absalon

Afhandlingen er affødt af de seneste årtiers stigende opmærksomhed på at måle uddannelsesresultater. I årene efter den første PISA-test i 2001 fulgte en række initiativer, der satte fokus på at registrere elevers faglige formåen og styrke evalueringskulturen i den danske folkeskole. I juni 2013 indgik regeringen en aftale om et fagligt løft af folkeskolen, som kom til at danne udgangspunkt for folkeskolereformen i 2014. Det faglige løft var kendetegnet ved en forståelse af faglighed som færdigheder, der kan måles gennem internationale og nationale test og sammenligninger af skolernes undervisningseffekt. I årene, der fulgte, udmærkede den målbaserede styring sig ved en forventning om, at lærere i den danske folkeskole tog de målbare succeskriterier til sig som pejlemærker for deres arbejde.

Afhandlingen udforsker læreres engagementsformer, refleksioner og kritikker fra livet i den målstyrede skole og skaber

viden om, hvordan den politiske ambition om at skabe en folkeskole, der kan “måle sig med de bedste i verden”, opleves af lærere, når de skal agere og handle på den målbaserede styrings præmisser. Analyserne tager afsæt i forskningsspørgsmålene: *Hvordan oplever lærere, at den politiske målstyring indvirker på deres engagement og oplevelse af mening i relation til lærerarbejdet, og hvilke kritikker af målstyringen fremsetter de? Hvordan oplever lærere, at målstyring indvirker på elevernes læring, udvikling og skoleliv?*

Et pragmatisk sociologisk blik på lærerarbejde og målstyring
Med inspiration i *den pragmatiske sociologi* udviklet af de franske sociologer Luc Boltanski og Laurent Thévenot (Boltanski & Thévenot, 2006) søger afhandlingen at give læreres refleksioner over det målstyrede arbejde stemme. Analyseprocessen har haft karakter af en åbenhed over for at forstå lærernes

Hvor solidaritet er længsel og inspiration utopi – en afhandling om læreres engagement og kritik i en målstyret skole

handlinger sideløbende med et fokus på at søge at benytte Boltanski og Thévenots værdiordener til at belyse de konflikter, der er på spil i lærernes arbejde. Gennem en abduktiv analyseproces skitseres fire forskellige forståelser af den legitime sociale orden, som lærerne trækker på i den aktuelle debat om målstyring i folkeskolen. Samtidigt danner Thévenots teori om *engagementsregimer* (Thévenot, 2002) afsæt for en bredere forståelse af læreres engagement i livet i skolen. Derudover inddrages den tyske sociolog Axel Honneths *anerkendelsesteori* (Honneth, 2006) med sigte på at belyse betingelserne for de intersubjektive og mellem-menneskelige samspil og møder i skolen. De forskellige teoriperspektiver skaber tilsammen blik for de konfliktsituationer, der knytter sig til det levede liv som det sted, hvor læreres refleksioner tager sit afsæt, og de formulerede kritikker henter sin udsigelseskraft.

Afhandlingens analyser bygger på et observations- og interviewstudie med folkeskolelærere på to forskellige skoler. Med inspiration fra Boltanski og Thévenot i samspil med John Deweys teori om den refleksive tænkning (Dewey, 2009) bliver der i afhandlingen arbejdet med interviewet som et kritisk refleksionsrum. Både feltarbejdet og analyserne er drevet af en særlig opmærksomhed på de *kritiske øjeblikke*, hvor lærere gennem tilbageslagsoplevelser bliver forstyrrede i deres vanemæssige handlinger og tænkning, og der opstår en tvivlende tilstand, der åbner for, at refleksion og kritik kan udfolde sig.

Mellem tillid og tvivl
Afhandlingens tre analysedele søger tilsammen at skabe en forståelse af

læreres engagement som noget, der kan åbne sig for forskellige agendaer og værdier, der samtidig lukker for og afgrænser sig fra andre dimensioner af arbejdet. Med afsæt i Thévenots forståelse af *det menneskelige engagements dobbelte natur* åbnes der i analysen op for at forstå, hvordan læreres engagement i arbejdet kan skifte mellem *tvivl* og *tillid* i forhold til den målstyring, de er involveret i. Hvor lærernes tillidsfulde involvering gør dem i stand til at arbejde målrettet i forhold til skolens kollektive mål og planer, åbnes der i interviewene ligeledes for en tvivlende tilstand og en dertil knyttet refleksion over, hvordan lærernes engagement i den kollektive målstyring på samme tid udgrænser andre måder at være engageret i arbejdet på.

Kritik og stille protester
I analysen af lærernes kritiske og retfærdiggørende engagementsformer belyses læreres sans for uretfærdighed ved at vise, hvordan der særligt i tilknytning til lærerarbejdets tvivlende sider åbner sig en række kritikker rettet mod den institutionelle organisering og den politiske styring. Blikket er med inspiration fra Boltanski og Thévenot rettet mod at skabe en forståelse for, hvordan læreres moralske og kritiske kapaciteter viser sig gennem nogle værdikonflikter mellem forskellige goder og forestillinger om det fælles bedste.

Analysen belyser for det første, at når livet bliver organiseret efter industrielle forskrifter, og aktørernes præstationer bliver sat i forgrunden for den sociale koordinering, bringes der en række ofre. De ofre, der bringes, er for det første det pres og det ubehag, nogle lærere oplever, når elevernes resultater i et konkurrenceforhold til andre skoler bliver gjort til

genstand for kontrol og evaluering. Side-løbende peger empirien på, at lærerne oplever, at der udspiller sig et tilsvarende konkurrenceforhold mellem eleverne, der skaber splittelse og afstand i skolens sociale fællesskab.

For det andet italesætter nogle lærere et tab eller en form for længsel efter at skabe plads til den inspiration, der kan opstå, når lærere og elever åbner sig for nuet og den umiddelbare glæde, der ligger i at fordybe sig i stoffet uden at skulle være rettet mod præstationer i fremtiden. Lærernes intention om at være skabende og inspirerede i forhold til undervisningsopgaven fremstår i deres fortællinger som en utopi i forhold til en skole, hvor hverdagen er organiseret med stærkt fokus på planer, test og resultater. Analysen belyser, at der i lærernes kritik ligger en grundlæggende konflikt mellem en industriel værdiorden, der er karakteriseret ved struktur, målbare parametre og planer for fremtiden, og et gode, der i overensstemmelse med en inspireret værdiorientering handler om at opnå en tilstand af inspiration, leg og glæde som noget, der er vigtigt og har værdi i sig selv. I tillæg til analysen af lærernes sprogligt formulerede kritik viser analysen ligeledes, hvordan lærernes kritik i hverdagslivet viser sig i form af nogle mere stille protester, hvor lærerne engagerer sig i at omforme deres nære omverden ved fx at ophænge en række satiriske opslag, der stiller spørgsmål til og udfordrer konventionelle selvfølgeligheder i skolens organisering.

For det tredje italesætter lærerne en konflikt, der handler om, at når elevernes personlighed eller værd bliver sidestillet med de resultater, de er i stand til at opnå, udfordrer det de lavt-præsterende

elevers mulighed for at udvikle et sundt selvforhold i skolens sociale fællesskab. Analysen belyser i et anerkendelsesperspektiv, hvordan lærerne oplever, at den politiske målstyring og dens fokus på resultatoptimering skaber øget ulighed, i kraft af at det er uden for lærernes rækkevidde at tage vare på de lavt-præsterende elevers selvforhold og værne dem mod de krænkelser, der knytter sig til skolens præstationskultur.

Afhandlingens bidrag
Afhandlingen bidrager med viden om de utilsigtede konsekvenser, som den målbaserede styring fremmer, og stiller skarpt på, hvad vi sætter i spil i skolens fællesskab, når vi sætter målstyring i centrum for den sociale organisering. Det står her som afhandlingens hovedpointe, at de *værdier*, der knytter sig til den målbaserede styring såsom *kontrol* og *effektivitet*, er med til at undertrykke og udgrænse andre værdier i skolens

fællesskab såsom *inspiration* og *solidaritet*. Sideløbende bidrager afhandlingen med en række metodiske overvejelser over, hvordan man med afsæt i hverdagslivets *problemsituationer* og *tvivlende øjeblikke* kan inddrage de professionelle og skabe refleksioner og overvejelser om skolens dilemmaer, værdikonflikter og udvikling.

Hvor solidaritet er længsel og inspiration utopi – en afhandling om læreres engagement og kritik i en målstyret skole

REFERENCER

Ball, S.J. (2003). The teacher’s soul and the terrors of performativity. *Journal of Education Policy*, 18 (2), 215-228.

Biesta, G. (2009). Good education in an age of measurement: on the need to reconnect with the question of purpose of education. *Educational Assessment, Evaluation and Accountability*, 21, 33-46.

Boltanski, L. & Thévenot, L. (2006). *On Justification. Economies of Worth*. Princeton University Press.

Dewey, J. (2009). *Hvordan vi tænker. En reformulering mellem refleksiv tænkning og uddannelsesprocessen*. Forlaget Klim.

Honneth, A. (2006). *Kamp om anerkendelse. Sociale konflikters moralske grammatik*. Hans Reitzels Forlag.

Honneth, A. (2010). Dissolutions of the Social: On the Social Theory of Luc Boltanski and Laurent Thévenot. *Constellations*, 17(3), 376-389.

Steensen, C.I.S. (2022). Læreres kritik som empirisk genstandsfelt – fransk pragmatisk sociologi som analytisk blik på lærerarbejde og målstyring. *Dansk Pædagogisk Tidsskrift*, 2022(2), 60-77.

Thévenot, L. (2002). Which road to follow? The moral complexity of an ‘equipped’ humanity. I: J. Law, A. Mol, B.H. Smith & E. Roy Weintraub (red.). *I Complexities. Social Studies of Knowledge Practices*. (s.53-88). Duke University Press.